

УДК 332.135

ORTA ASYA'DA ENTEGRASYON SÜREÇLERİ

Ediliya Abdıkadırova Alibekovna,

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi abdykadyrova.ediliya@gmail.com

INTEGRATION PROCESSES IN CENTRAL ASIA

Abdykadyrova Ediliia Alibekovna,

Graduate Student of International Relations Department, Institute of Social Sciences,
Kyrgyzstan-Turkey Manas University. Bishkek, Kyrgyzstan <abdykadyrova.ediliya@gmail.com>

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Абдыкадырова Эдилия Алибековна,

магистрант отделения международных отношений Института социальных исследований
Кыргызско-Турецкого университета «Манас» <abdykadyrova.ediliya@gmail.com>

Özet

Sovyetler sonrası ortaya çıkan ülkeler küresel alanda rekabet edebilen bir ekonomik yapıya ve dimaniğe sahip olamamışlardır. Sovyetler Birliği döneminde aralarındaki bağımlılık ve ağları kullanarak ekonomik bütünleşme gerçekleştirememişlerdir. Bunu değiştirmek için çeşitli çabalar yer almıştır. Ancak çabalar başarıya ulaşmamıştır. Genel olarak bu çalışmada Orta Asya bölgesi ile ve bölgede yer alan devletler arasındaki entegrasyon süreçleri ile ilgili temel bilgiler verilerek sonuçlar analiz edilmektedir. Entegrasyon süreçlere yönelik Orta Asya ülkelerinin tutumları ve entegrasyon süreçleri doğrultusundaki bölge dışı aktörlerin etkileri konu içerisinde alınarak bölgedeki durum incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, entegrasyon, Çin, Rusya.

Abstract

The post-Soviet countries were not able to build strong economic structure, which would be competitive in the international arena. They failed to implement the economic integration among themselves using communication that they had during the Soviet Union time. There have been various attempts to change the situation, but efforts were not successful. In this paper basic information about the integration processes between the Central Asian countries and its results will be analyzed. In addition, the attitudes of the Central Asian countries towards integration as well as influence of non-regional actors towards integration processes will be taken into consideration and the situation in the region will be examined.

Keywords: Central Asia, integration, Russia, China.

Аннотация

После распада Советского Союза, получившие независимость страны Центральной Азии не смогли построить прочную экономическую структуру и конкурировать на международной арене. Используя механизмы коммуникации, существовавшие во времена Советского Союза, им не удалось осуществить экономическую интеграцию между собой. Предпринимались различные попытки изменить ситуацию. В данной статье дан анализ интеграционных процессов между странами Центральной Азии. С этой целью рассмотрены отношения

центральноазиатских стран к интеграции, а также влияние нерегиональных акторов на интеграционные процессы.

Ключевые слова: Центральная Азия, интеграция, Россия, Китай.

GİRİŞ

SSCB'nin dağılmasıyla ve dolayısıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber uluslararası ilişkiler alanında değişiklikler yer almıştır. Yeni bağımsız ülkelerin ortaya çıkmasıyla farklı politikalar uygulanmaya başlandı. Günümüzde uluslararası ilişkiler uluslararası ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi ile ve aynı zamanda küreselleşme sürecin yoğunlaşması ile karakterize edilen yeni bir döneme girmiştir. Bu çerçevede de uluslararası toplumda kimilerce küreselleşmenin oluşumunu engellemek amacıyla, kimilerince ise onun gelişmesine katkı sağlamak amacıyla farklı entegrasyon girişimleri bulunmaya başladı. Bu entegrasyon girişimleri daha çok bölgesel seviyede gelişmiştir. Bu anlamdaki entegrasyonu açıklarsak devletlerin ortak kurumlar ve kurallar aracılığıyla aralarındaki işbirliğini yükseltmek için bir anlaşma içine girme sürecidir. Genellikle ulusal hükümetler tarafından geniş sosyo-politik ve güvenlik hedeflerine ulaşmak için kabul edilen ticari çıkarlar odaklı bir siyasi ekonomik girişim şeklini almış olmasına rağmen anlaşmanın amaçları ekonomik amaçlardan başlayarak siyasi ya da çevresel amaçlara kadar değişebilir.

Böylece uluslararası entegrasyon girişimleri insanlığın tarihinde her zaman yer almıştır, ancak farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Örneğin İmperializm adı ile bilinen ve büyük devletlerin zorlayıcı emperyal niyetler sayesinde ortaya çıkan süreçler. Bu süreç XX yüzyılın ortalarına kadar sürmüş, fakat II Dünya Savaşının sona ermesiyle ve Batı Avrupa devletlerinin bir arada toplanarak ve barışın sağlanması için sadece işbirlik girişiminde bulunmadan bir örgütün kurulması (Avrupa Birliği) ile bu durum değişmiştir. Ondan sonra ise Avrupa Birliği'nin başarısı dünyanın başka bölgelerinde bulunan devletlerin de bir bölgesel entegrasyon girişimlerinde bulunmasını teşvik etmektedir. Bu çerçevede Avrupa dışındaki bölgesel entegrasyonu sağlamak amacıyla kurulan çeşitli girişimler arasında Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Afrika Birliği (AU) ve güney Amerika'daki MERCOSUR vb. yer almaktadır. Bunların yanında 1990'larda bağımsız olarak ortaya çıkan Orta Asya devletleri kendi aralarında Soviyet Birliği zamanında var olan bağı kaybetmemek ve ortalarında oluşan ekonomik boşluğu doldurabilmek amacıyla bütünleşme girişimlerinde bulunmuşlardır. Fakat bu girişimler başarılı bir sonuca ulaşmamışlardır.

Aleksandr Libman ile Evgeniy Vinokurov Orta Asya'daki bölgesel entegrasyonu ekonomik anlamda ele alarak bölgedeki karşılıklı iktisadi dayanışma kapsamında entegrasyon süreci incelemektedir. Onlar Orta Asya toprakları üzerindeki entegrasyon sürecini bölge içerisinde bulunan ülkelerin siyasi ekonomilerinde var olan çeşitli özel aktörler tarafından kurulan ekonomik ağların etkilediğini dikkate almışlar. Benzer şekilde bölgesel entegrasyon girişimlerinde gayri resmi ticari ağların etkisini belirlemektedirler (Libman ve Vinokurov, 2011). Necla V. Geyikdağı'ya göre Orta Asya ülkeleri kolay bir şekilde ülkelerin tüketicileri, işletmeler ve hükümetleri için önemli yararlar getirecek olan ortak pazar olarak entegrasyon sürecine girebildiklerini belirlemektedir (Geyikdağı, 2008). Kimi akademisyenlere göre, örneğin Alison ve Jonson, Kazantsev, Troitskiy vb., Orta Asya devletlerin kendi aralarında işbirlik yapmaya motivasyonu olmadığından ABD, Rusya, AB, Çin gibi daha büyük bir gücün müdahalesi Orta Asya'nın entegrasyonu için vazgeçilmez bir koşuldur. Alternatif olarak, Qoraboyev adlı bir yazar Orta Asya'nın statik bir bölge olmadığını belirterek söz konusu bölgenin entegrasyon sürecine kolay bir şekilde adım atabildiğini iddia etmektedir (İrnazarov ve Salmanov, 2012). Diğer araştırmacılar ise Orta Asya bölgesinde entegrasyonun gerekliliği konusunda ters görüşleri paylaşıyorlar. R. Alshanov ve A. Ashimbaev tarafından Orta Asya ülkelerin küresel ekonomik ve siyasi alanda topluca hareket etmeden bireysel ve özerk bir şekilde hareket ettiklerini belirlenmiştir ve dolayısıyla aralarında herhangi bir entegrasyon hakkında söz edilemez (Alshanov ve Aşimbaeva, 2015). Benzer bir görüşü G.Saidazimova da ifade etmektedir. Ona göre Orta Asya ülkeleri aralarında iç ve dış politikalarını konularında anlaşmadan siyasi, ekonomik, mali, askeri vs. anlamda dünya toplumuna hızlı ve karlı

bir giriş yapma ve yabancı yatırımları çekme doğrultusunda mücadele etmektedirler (Saidazimova, 2015).

Böylece, araştırmacılarının bir kısmı Orta Asya bölgesindeki entegrasyon girişimlerine taraftar olarak onların bölgede yer alan ülkelerin gelişmesine katkıda bulunacaklarına inanmaktadırlar. Diğer bir kısmı ise devletler arasında gerçek bir entegrasyonun gerçekleşemeyeceğini belirtmektedirler, gerçekleşirse bile dış güçler tarafından etkileneceğine dikkat etmektedirler.

Orta Asya'da Entegrasyon Süreçlerin Arka Planı

Orta Asya bölgesi ortak din, dil ve tarihe sahip olan bir bölgedir. Buna ek olarak bölgedeki tüm ülkelerin Sovyetler Birliğinin çatısı altında 70 yıllık bir dönemde beraber yaşaması, onların benzer kültürel değerler ve düşünce yapılarına sahip olmalarını sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Orta Asya cumhuriyetleri arasında sıkı ekonomik bağ söz konusuydu. Böylece, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya bölgesinin gelişimi ve dünyada kendi yerini belirlemesi için uygun olan entegrasyon modellerin aranması bölgenin kalkınma stratejisinin önemli bir unsuru olmuştur. Bunun doğrultusunda 1990'larda başlayarak Orta Asya devletleri bölgede birleşme ve bütünleşme sürecini gerçekleştirmek amacıyla üst düzey zirve toplantılarını başlatmışlardır.

Orta Asya bölge üzerinde yer alan 5 devlet arasındaki entegrasyon doğrultusunda ilk ilişkiler Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce başlamıştır. Bölge liderleri ortada var olan Aral meselesi ve su paylaşımı gibi problemleri çözmek amacıyla kendi aralarında toplantılar yapmışlardır. "Bu dönemde bölgesel sorunlara ve Moskova kaynaklı meselelere çözüm aramak için Orta Asya Cumhuriyetlerinin liderleri arasında zirve toplantılarının yapılması yaygın bir uygulama idi" (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). Bu bağlamda Orta Asya devletleri arasında 23 Haziran 1990 tarihinde Almatı'da ilk "entegrasyon toplantısı" gerçekleşmişti. Genel olarak ekonomik konulara dikkat eden bu toplantı ilk defa bölge devletlerinin Moskova'dan bağımsız olarak politika yürütmeye başladıkları açısından çok önemlidir. İkinci toplantı 15 Ağustos 1991'de Taşkent'te gerçekleşti, bir sonraki ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Aşkabat'ta yer aldı. (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). Bu toplantıda Kazakistan cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ilk defa Merkezi Asya Birliği ve Türk Birliği'nin kurulması ile ilgili fikrini orta atmıştır (Saidazimova, 2015). Cumhurbaşkanıların biraraya gelerek yaptıkları zirvelerin sonucunda Merkezi Asya Ekonomik Birliği kuruldu. 1993 yılında Minsk zirvesinde Kazakistan cumhurbaşkanı Nazarbayev Avrasya Ekonomik Birliği fikrini ilk defa diğer liderlerle paylaşmıştır (Karasar ve Kuşumbayev,). Kazak Avrasyacılığı olarak adlandırılan bu yaklaşım Kazak dış politikasının o dönemdeki çok önemli konsepti haline dönüşmüştür. Ama Orta Asya bölgesinin Kırgızistan dışındaki diğer devlet başkanları tarafından olumsuz karşılanmıştır. Hatta özbek lideri Kerimov bu fikire tamamen karşı olduğunu ve bütünleşmenin Avrasyacılık yönde gelişmesi kendi bağımsızlıklarını zedeleyeceğini vurgulamıştır. Bundan dolayı Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov 1995 yılında 'Türkistan Ortak Evimiz' projesini özbek kamuoyu ve siyasetçilerine sunmuştur (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). Daha sonra bu proje zirve toplantılarında gündeme gelmiştir. Kerimov'un bu projesinin asıl amacı Orta Asya devletlerinin bütünleşme ve birleşme sürecine Rusya'yı katmamak ve sadece beş ülkenin oluşturduğu bir birlik kurmaktır. Çünkü Rusya'yı bölge lideri konumunda kabul etmek istememiştir.

Özbek ve Kazak liderlerinin Orta Asya'daki bütünleşme ile ilgili sunduğu projelerden esinlenerek Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı Askar Akayev 1997 yılında 'İpek Yolu' projesini ortaya atmıştır. Akayev dönemi dış politikasında bu proje ana doktrine dönüşmüş ve siyasi elit arasında hız kazanmıştır. 'İpek Yolu' projesinin asıl amacı tarihi İpek Yolunun canlandırılması ve ittifaklar aracılığıyla güvenlik ve ticaret alanlarında bütünleşme sağlamaktır. Akayev'e göre bu proje devletler arası ticari ilişkileri arttıracaktır. Bununla birlikte bölgede barış ve istikrarın sağlanması kolaylaşacaktır. Ancak Akayev'in İpek Yolu projesi diğer ülke liderleri tarafından ciddi olarak algılanmadığı için sadece devletin dış politikasındaki doktrin olarak kaldı. Aynı dönemde kırgız siyasi eliti tarafından Orta Asya'da bütünleşmenin sağlanması için enerji ve su kaynaklarının adil paylaşımının bir gerekçe olduğu kırgız siyasi eliti tarafından kamuoyuna sunulmuştur.

Orta Asya devletlerinin bütünleşmesi için girişimlerde bulunan üç devlet dışında kalan Tacikistan ile Türkmenistan ayrı bir konumda yer almaktadır. Çünkü bu devletler bölgedeki

bütünleşme sürecine katılmaktan ve herhangi bir projeler ortaya koymaktan vazgeçerek kendi ülkelerine dönük bir politika izliyorlardı. Tacikistan Orta Asya bütünleşme sürecine en son katılan ülkedir. Tacikistan Türkmenistana nazaran bütünleşme sürecine katılmış sayılmaktadır. Çünkü 1994 yılına kadar yapılan tüm zirvelerde ve toplantılarda yer almıştır (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). Ama kazak ya da özbek liderleri gibi özel bir projeleri sunmamıştır. Bunun sebebi de Tacikistan'da yaşanan iç savaştır. 1998 yılına kadar Tacik hükümeti bölgedeki bütünleşme faaliyetlerinden tamamen uzaklaşmış. Ancak ülkede iç savaşın bitmesi ve istikrarın sağlanmasıyla tekrar bölge devletlerin zirve toplantılarında yer almaya başlamıştır.

Türkmenistan Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra hemen kendi ülkesinin syasi ve ekonomik yapısının güçlenmesi doğrultusunda çabalar göstermeye başlamıştır ve dolayısıyla Orta Asya'da yer alan bütünleşmeye mesafeli kalmıştır. 1996 yılına kadar devletlerin zirve toplantılarına katılmış ve bütünleşme ile ilgili diğer liderlerin görüşlerine de destek sağlamamıştır. Bu dönemden itibaren uluslararası tarafsızlık statüsünü ilan ederek tarafsız politika izlemeye başlamıştır. Böylece Tacikistan ile Türkmenistan bütünleşme sürecine mesafeli kalmışlardır. Demek ki Orta Asya bölgesindeki bütünleşme sürecinin tamamlanması için çaba gösteren Kazakistan ile Özbekistan devletleriymiş. Buna ek olarak Kırgızistan'ın tüm zirvelere katılarak ve diğer liderlerin projelerini destekleyerek aktif bir şekilde yer aldığı da görülmektedir.

Bölgesel zirvelerin sonucunda 1994 yılında Orta Asya Ekonomik Birliği kurulmuştur. 4 sene geçtikten sonra bu birlik Orta Asya Ekonomik Topluluğuna dönüşmüştür (Erol ve Şahin, 2013). OAET'in kuruluşu Orta Asya devletlerinin bütünleşme sürecindeki girişimlerinin en sonudur. Çünkü bundan sonra kurulan birlikler ve yapılan platformlar Rusya'nın öncülüğünde yapılmaya başlanmıştır. 1990'ların sonunda Rusya'da yaşanan ekonomik kriz Orta Asya Ekonomi Topluluğu'nu etkileyerek onun gelişmesini durdurmuştur. Krizden dolayı ortaya çıkan zararları kaldırmak amacıyla Orta Asya ülkeleri birbirlerine karşı daha korumacı tedbirler almaya başlamışlar haline gelmiştir krizin doğurduğu hasarı kapatma çabası içerisinde ülkeler birbirlerine karşı daha korumacı tedbirler almaya başlamıştır (Purtaş, 2008). Bunun sonucunda da topluluğa üye-ülkelerin birbirlerine olan güven düzeyinin azaldığından Orta Asya Ekonomi Topluluğu işlevsiz bir hale düşürmüştür.

Böylece 1999 yılından sonraki dönem Orta Asya bölge devletler merkezli bütünleşmeyi sona erdirmiştir. 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında Avrasya Ekonomik Topluluğu kurulmuştur (EurAsEC) (Karasar ve Kuşumbayev, 2009). 2001 yılında ise Avrasya Ekonomik Topluluğu ile Orta Asya Ekonomik Topluluğu birleşmiştir. Bunun sonucunda Avrasya Ekonomik Topluluğu genişlemiş ve Rusya önderliğinde bir bütünleşme platformuna dönüşmüştür.

Orta Asya'da bütünleşme sürecinin ilk yıllarında bölge devletlerinin aktif bir şekilde girişimlerde bulunması gözükmemektedir. Ama bölge devletlerinin başkanlarının bütünleşme konusunda fikir ayrılıkları ve bölge dışı güçlerin etkileri sebebiyle önceden iyi bir şekilde gelişmeye başlayan bölge merkezli bütünleşme çabaları başarısız olarak çöküntüye uğramıştır.

Orta Asya'da 2000'li Yıllarından Sonraki Entegrasyon Girişimleri

Orta Asya Ekonomik Topluluğu'nun Avrasya Ekonomik Topluluğu'na dönüşmesinden sonra Orta Asya ülkelerinin liderleri tarafından bütünleşmeyle ilgili ses gelmedi. Bunun sebepleri arasında bölge devletlerinin milli kimlik inşası doğrultusunda politika izlemeleri, bütünleşme konusunda fikir ayrılığın olması, söz konusu topraklar üzerinde yer alan Tacikistan ve Turkmenistan gibi ülkelerin entegrasyon konusundan uzaklığı ve içe dönük politika sürdürmeleri vb. yer almaktadır. Böylece, 2000 yılına kadar bölge merkezli bütünleşme çabaları sona erip entegrasyon sürecinin yeni sayfası açılmaktadır.

2000'lere kadar birleşme ve bütünleşme yolunda çeşitli girişimlerde bulunmalarına rağmen sonunda Rusya'nın bu sürece katılması ve diğer bölge dışı aktörlerin söz konusu topraklara ilgi duyması Orta Asya devletlerinin kendi aralarında birlik kurmalarına büyük bir engel oluşturmuştur.

Orta Asya bölgesi jeopolitik ve jeoekonomik açıdan çok önemli bir bölgedir. Aynı zamanda: söz konusu bölge ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin ilgi çektiği ve rekabet alanı olduğu bir

toprak parçasıdır. Orta Asya bölgesinin, özellikle güvenlik sorunları açısından önemi büyüktür. Çünkü Orta Asya devletleri uluslararası terorizm, ayrılıkçılık ve nükleer silahları bulunduran İran, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerle sınırı vardır. Bunun dışında işgücünün ucuz olması, doğal ve enerji kaynaklarının bol olması gibi unsurlar büyük devletlerin ilgisini arttırmaktadır. Bu nedenle Orta Asya bölgesindeki bütünleşme süreci 2000'lerden sonra büyük güçlerin etkisi altında kalmıştır.

Bu bağlamda, önde gelen iki Rusya ve Çin olan iki gücün etkisinde söz edilebilmektedir. Rusya Orta Asya'nın önemini anlayarak önceden ayrıyan bağları yeniden kurmaya çalışmaya başladı. Bunun önünde de siyasi amaçlar gelmektedir, ekonomik amaçlar ise arka planda kalmaktadır. Rusya'nın temel amacı bölgede kendi hegemonyasını oluşturmak ve başta Amerika Birleşik Devletleri ile Çin olan dış aktörlerin etkisini sınırlamaktır (Malaşenko, 2013). Rus çıkarları ilk olarak onun bölge üzerinde kendi etkisini koruma isteğine dayanmaktadır. Buna ek olarak Rusya eskiden Sovyet Birliği'ne ait olan alanı kendi himayesi altında tutmaya çalışmaktadır ve böylece kendisini güçlü devletler sırasına sokmak istemektedir. Çünkü ancak söz konusu topraklar üzerinde Rusya bir lider haline gelmektedir. Dolayısıyla Rusya kurum içerisinde baş rölle sahip olan Avrasya Ekonomik Birliği gibi örgütler ve diğer tedbirler aracılığıyla Orta Asya'ya yakınlaşmakta ve aralarındaki bağımlılıkları daha da yükseltmektedir. 2015'ten itibaren yürürlüğe giren Avrasya Ekonomik Birliği eski SSCB ülkeleri arasındaki entegrasyon çalışmalarının bu zamana kadar en etkin örneği olmaktadır.

Çin açısından Orta Asya, Çin'in siyasi, güvenlik, enerji ve ekonomik çıkarlarını ilgilendiren bir bölge olarak ve böylece ulusal çıkarları doğrultusunda kapsamlı politikaları yürütmüştür. Güvenlik açısından Orta Asya bölgesinin istikrarı, Çin'in Doğu Türkistan bölgesi ile ilişkili olduğu için ülke güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir. Ekonomik açıdan, Orta Asya bölgesi zengin hammaddelere sahip olduğundan dolayı ve Çin malları için bir pazar olarak algılanması Çin'i bölge ülkeleriyle ticari ve ekonomik işbirliğine çekmektedir. Zamanla bölgeye batılı güçlerin dikkat çekmeye başladığını fark ederek ve aynı zamanda Rusya'nın bölge üzerinde kendi etkisini koruma yönünde bölge devletleri ile sıkı ilişkilerini kurmaya devam etmesini gerekçe göstererek gerekli tedbirler almaya başlamıştır. Dolayısıyla jeopolitik ve jeoekonomik önemi olan Orta Asya bölgesine yönelik, Çin'in öncülüğünde Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan tarafından, Orta Asya'nın geleceği üzerinde büyük etkiler yaratmayı hedefleyen siyasi bir yapı olarak Nisan 1996'da Şanghay Beşlisi kurulmuştur. 2001 yılında ise Özbekistan'ın da dahil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü halinde Şanghay Beşlisi bütünlüğünü tamamlamıştır. Bu örgüt çerçevesinde Çin ekonomik ve güvenliğe ilişkin girişimlerle Orta Asya bölgesini, kendi ulusal çıkarının olduğu bölgelerden biri olarak görmekte ve etki alanı haline getirme çabalarını göstermektedir.

Sonuç

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla uluslararası sistem yeni devletlerin doğmasına sahne olmuştur. Bağımsızlığa kavuşan yeni devletlerin kimlik inşa süreci dünyada cereyan eden globalleşme, demokratikleşme ve bölgeselleşme süreçlerine paralel gelişmiştir. Orta Asya bölgesinde yer alan devletler 1990'lar boyunca kendi aralarında bir bütünleşme sürecini gerçekleştirmek amacıyla farklı girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak bu konuda, bölge devletleri başarı elde edememişlerdir. Başarısızlığının nedenleri arasında bölge devletlerinin başkanlarının bütünleşme konusundaki fikir ayrılıkları, Orta Asya devletlerinin her birinde ulus-devlet inşası, ulusal para, semboller ve dil, örf ve adetler gibi milli değerlerin yeniden canlandırılması gibi bir süreç yaşanması yer almaktadır. Bu nedenlerden dolayı, söz konusu girişimler olumlu sonuç vermediğinden dolayı bütünleşme sürecine Rusya öncülük yapmaya girişmiştir ve bugüne kadar etkinliğini korumaktadır. Rusya günümüzde çok önem veren Avrasya Ekonomik Birliği'nin kapılarını Orta Asya ülkelerine açmaktadır ve böylece bütünleşme süreci tam olarak Orta Asya bölgesi ile ilgilidir. Rusya'nın bu süreç içinde diğerlerine göre daha etkili olduğu açıktır. Dolayısıyla Rusya Orta Asya bölgesindeki entegrasyon süreçleri etkilemektedir. Bunun yanında Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya'nın jeopolitik ve güvenlik anlamında çok büyük öneme sahip olduğundan ve ekonomik anlamda büyük bir pazar olarak kabul edildiğinden dolayı bu bölge ile ilgilenmektedir.

Böylece, bölge dışı güçlerin etkileri sebebiyle önceden iyi bir şekilde gelişmeye başlayan bölge merkezli bütünleşme çabaları başarısız olarak çöküntüye uğramıştır.

Kaynaklar

1. Akiner, S. Regional cooperation in Central Asia. School of Oriental and African Studies, University of London, 2007.
2. Dadabayev, T. Towards Post-Soviet Central Asian Regional Integration: A Scheme for Transitional States. Akashi Shoten, 2006.
3. Demirtepe, M.T. Orta Asya'da Siyaset ve Toplum: Demokrasi, Etnisite ve Kimlik. International Strategic Research Organization (USAK), 2012.
4. Erol, Şahin. Bağımsızlıklarının 20. Yılında Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetlerinin Entegrasyon Süreci (1991-2011) // Karadeniz Araştırmaları. – 2013. – Sayı 37. – S.111-136.
5. Geyikdağı, N.V. Regional Integration in Central Asia // Journal of Asia-Pacific Business. – 2007. – 6(4). – S. 61-74.
6. Irnazarov, F. & Salmanov, Z. Regional Integration in Central Asia: Measuring the Perceptions of Economic Actors in Uzbekistan and Kazakhstan // Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), Regional Competence – Building for Think-Tanks in the South Caucasus and Central Asia, 2012.
7. Karasar, Hasan Ali, Kuşkumbayev, Sanat K. Türkistan Bütünleşmesi. – Ankara: Ötüken Yayınevi, 2009.
8. Libman, A. & Vinokurov, E. Is it really different? Patterns of regionalisation in post-Soviet Central Asia // Post-Communist Economies. –2011. – 23(4). – Pp. 469-492.
9. Matveeva, A. Return to heartland: Russia's policy in Central Asia // The International Spectator. – 2007. – 42(1). – Pp. 43-62.
10. Purtaş, F. Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Bölgesel Entegrasyon Girişimleri / der. M. Turgut Demirtepe // Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası. 1 Baskı. – Tasarım Yayınları, 2008.
11. Sadri, H.A. Integration in Central Asia: From theory to policy // Central Asian Survey. – 2007. – 16(4). – Pp. 573-586.
12. Swanstroem, N. Chinese Business Interests in Central Asia: A Quest for Dominance // Central Asia-Caucasus Analyst. – 2003.
13. Troitskiy, E. F. US Policy in Central Asia and Regional Security // Global Society. – 2007. – 21(3). – Pp. 415-428.
14. Wang, W. The Effects of Regional Integration in Central Asia // Emerging Markets Finance and Trade. – 2014. – 50 (sup2). – Pp. 219-232.
15. Алшанов, Р. & Ашимбаев, А. По материалам научно-практической конференции «Социально-политические портреты государств Центральной Азии». – Режим доступа: <http://www.apn.kz/publications/article263.htm>.
16. Братерский, М. Политика США в Центральной Азии и интересы России // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. – №4 (52).
17. Винокуров, Е.Ю., Либман, А.М., Максимчук, Н.В. Динамика интеграционных процессов в Центральной Азии // Евразийская экономическая интеграция. – 2010. – №2 (7).
18. Гусев, Л.Ю. Интеграционные процессы в Центральной Азии. – Режим доступа: <http://www.mgimo.ru/files/183997/gusev.pdf>.
19. Корабоев, И. От региональной интеграции Центральной Азии к Евразийскому интеграционному пространству? Меняющаяся динамика постсоветского регионализма // Евразийская экономическая интеграция. – 2010. – № 3 (8).
20. Малашенко, А. Интересы и шансы России в Центральной Азии // Pro et Contra. – 2013.
21. Саидазимова, Г. Интеграция в Центральной Азии: реалии, вызовы, возможности // Центральная Азия и Кавказ. – 2000. – (3) 88. – Режим доступа: <http://www.ca-c.org/journal/cac-09-2000/10.Saidazim.shtml>.